

## LIFELONG LEARNING – СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Харківська А.А.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

**Анотація.** У статті висвітлені деякі аспекти впровадження системи безперервної освіти. Розкриваються наукові основи андрагогіки в двох напрямках: використання зарубіжного досвіду, його адаптація до реалій нашої країни; застосування власного історичного досвіду з урахуванням тенденцій сучасності. Аналіз сучасного етапу модернізації вищої освіти дозволяє автору зробити об'єктивні висновки про необхідність безперервної освіти, спрямованої на доросле навчання, та сформулювати умови науково організованої та теоретично обґрунтованої системи освіти дорослих.

**Ключові слова:** безперервна освіта, модернізація вищої освіти, форми і методи навчання, традиційний та інтегративний підходи до навчання, система підвищення кваліфікації.

**Анотация. Харьковская А.А. Lifelong learning – современные проблемы и пути их решения.** В статье освещены некоторые аспекты внедрения системы непрерывного образования. Раскрываются научные основы андрагогики в двух направлениях: использование заграничного опыта, его адаптация к реалиям нашей страны; использование собственного исторического опыта с учетом тенденций современности. Анализ современного этапа модернизации высшего образования позволяет автору сделать объективные выводы о необходимости непрерывного образования, направленного на обучение взрослых, и сформировать условия научно организованной и теоретично обоснованной системы образования взрослых.

**Ключевые слова:** непрерывное образование, модернизация высшего образования, формы и методы обучения, традиционный и интегрированный подход к обучению, система повышения квалификации.

**Annotation. Kharkivs'ka A. Lifelong learning – problems and ways of decision.** Some aspects of implementing life-long education are viewed. Basic elements of andragogy as a science are described as: using foreign experience, its adaptation to nowadays Ukraine; using our own historical experience. Analyses of modernization high education helps author to make objective summary about need of implementing LLL in order of adult education, and to form conditions of scientifically organized and theoretically explained system of adult education.

**Keywords:** life-long education, modernization of high education, forms and methods of teaching, traditional and integrative ways of teaching, system of qualification raising, LLL (lifelong learning).

### Вступ.

Політичні та соціально-економічні зміни останніх років свідчать, що на сучасному етапі історичного розвитку проходить різкий злам, який тягне за собою зміни в суспільстві. Виникли й швидко розвиваються нові соціокультурні процеси, пов'язані з переходом на іншу, ринкову основу виробництва, що тягнуть за собою різкі зміни в основі існування нашого суспільства. Кардинально змінюється стиль життя, звичне й зрозуміле стає чужим та дивним, враховуючи постулат про те, що «буття визначає свідомість».

Сьогодні досить закономірно очікувати істотних змін в області свідомості як окремої людини, так і суспільства в цілому. Вже зрозуміло, що на зміну колективізму все більше приходять свідомість індивідуалістична, автономність стає ведучою якістю особистості. Зростає роль самосвідомості, вміння застосувати свої, закладені природою, ділові якості в практичній діяльності, самостійно долати труднощі, що виникають. Кожна людина опиняється обличчям до обличчя з необхідністю самостійно обирати стиль життя, сферу застосування своїх здібностей, і, разом з тим, нести повну відповідальність за зроблений вибір.

Такий розподіл справ вимагає перегляду основоположних якостей (рис) особистості, покликаних, на цьому етапі, забезпечити самореалізацію присутнього кожній людині потенціалу.

Які задачі має розв'язати освіта в руслі економічного і соціального розвитку? Занадто часто систему підготовки кадрів звинувачують в тому, що вона є причиною безробіття. Це справедливо лише наполовину, адже при цьому не слід забувати про інші політичні, економічні та соціальні фактори, необхідні для забезпечення повної зайнятості або розвитку економіки країни. Торкаючись освіти, найбільш гнучка система, що забезпечує різноманіття навчальних курсів, органічний зв'язок між різними видами освіти або між професійним досвідом та підвищенням кваліфікації, дозволяє адекватно вирішити проблеми, пов'язані з розривом, що існує між попитом та пропозицією на ринку праці, – це система безперервної освіти.

Однак бажані й можливі удосконалення не виключають інтелектуального новаторства та реалізації такої моделі стійкого розвитку, яка б відповідала характерним особливостям кожної країни. Кожна людина має впевнитися в тому, що сьогоднішні та майбутні досягнення науки й техніки, а також зростаюче значення когнітивних і нематеріальних факторів у сфері виробництва товарів і послуг обумовлюють необхідність повному підійти до організації праці й становища працівників у суспільстві майбутнього. Саме для того, щоб створити це нове суспільство, людська уява має випереджати різні технологічні досягнення, якщо ми бажемо уникнути збільшення безробіття, а також нерівності в області розвитку.

У силу цих причин слід просувати концепцію освіти протягом всього життя людини з усіма її перевагами – гнучкістю, різноманіттям та доступністю в часі й просторі. Необхідно наново переусвідомити та розширити концепцію безперервної освіти. Така освіта, окрім необхідності адаптації до змін у професійній діяльності, має перетворитися в процес безперервного розвитку людської особистості, знань і

навичок, а також здатності виносити судження та діяти. Вона має дати змогу людині зрозуміти саму себе та навколишнє середовище, і сприяти виконанню її соціальної ролі в процесі праці й життя в суспільстві.

Час вимагає від людини безперервної освіти. Навчаючись, ми отримуємо здатність робити щось таке, чого ніколи не вміли, навчаючись, ми наново сприймаємо світ і наш зв'язок з ним; ми розширюємо нашу здатність творити, бути частиною плідного світу.

Робота виконана за планом НДР Харківського гуманітарно-педагогічного інституту.

#### **Формулювання цілей роботи**

*Мета статті* – проаналізувати проблеми організації навчання дорослих, і узагальнити основні підходи до вирішення цих проблем.

#### **Результативні дослідження**

В основі елементів ейджизму (англ. ageism – age – вік, старість; покоління, вікова дискримінація в суспільно-політичному житті або оцінка молодих людей як ще нездатних до сприйняття й розуміння серйозних проблем, а людей похилого віку – як уже безсилим, немічних)[1, С. 248], що мають місце в сучасному суспільстві, лежить усвідомлення тих протиріч, які виникають у зв'язку з інтенсивністю розвитку виробничої та економічної сфер, а також відставанням системи освіти від вимог, які висуваються життям. Люди, які отримали освіту 10, 15, 20 років тому, не завжди готові до роботи в тому темпі й стилі, що зумовлює наш час.

Проблеми сьогодення викликані економічною ситуацією в країні, але, в свою чергу, вони нерозривно пов'язані з існуючою системою освіти. Деякими з причин цього є:

- диспропорція попиту і замовлення на ринку праці, що призводить до ускладнень в працевлаштуванні як молодих спеціалістів, так й інших категорій громадян;
- невідповідність рівня підготовки спеціалістів вимогам виробничої сфери, викликане швидкими змінами в структурі виробництва тощо.

Усі ці запитання стоять перед системою освіти, оскільки мова йде не тільки про підготовку професіоналів, майстрів своєї справи, бо в цьому питанні ми завжди пишалися нашою системою освіти, але сьогодення підіймає питання і про функціональну компетентність особистості в усіх сферах життєдіяльності, про вихід за рамки виконавської функції людини, про професійну мобільність, здатність до знаходження своїх шляхів вирішення проблем, що виникають на кожному кроці.

Темп сьогодення життя не приймає повільності та довгого обдумування рішення мають бути не тільки компетентними, але й швидкими. Необхідно переорієнтуватися з формування «людини-виконавця» на «людину-smart»[2] (пер. а) тямущий, розсудливий, винахідливий, дотепний; б) розумний, інтелектуальний, розвинений; smart use – розумне використання; smart memory вчт. – інтелектуальна пам'ять), відмінними якостями якої є високий професіоналізм; свобода в діях у поєднанні з відповідальністю за прийняті рішення; прагнення до самовираження та орієнтація на роботу «в команді»; елементарні менеджерські навички, пов'язані з умінням вибудовувати міжособистісні відносини; усвідомлення потреби в постійному професійному зростанні, а, отже, поповнення своїх знань, їх розширення та поглиблення. Лідія Кондрашова пише: «Процес перетворення зовнішніх впливів на внутрішні стимули доволі складний і суперечливий. Він здійснюється поступово, базуючись на врахуванні ціннісних орієнтацій, професійних сподівань і установок студентів їхнього ставлення до обраної професії, і сприяє розв'язанню суперечностей навчального процесу, досягненню гармонії між навчанням і викладанням. озброюючи студентів знаннями, уміннями і навичками, необхідними для розв'язання професійних завдань, слід розвивати і їхню активність, самостійність, ініціативу, творчість, стимулювати емоційно-вольову сферу.»[3, с. 40]

Реалії сьогодення диктують необхідність безперервної освіти, спрямованої на доросле населення. Актуальність розвитку цієї освітньої сфери – безперечна, і підтвердженням цього є факт, що освіта дорослих названа «ключем до прогресу в XXI столітті» у ході V Міжнародної конференції в Гамбурзі.

Досягнення поставлених цілей можливе лише за умови науково організованої та теоретично обґрунтованої системи освіти дорослих. Основними принципами освітнього процесу є:

- зв'язок з наявним досвідом;
- гуманістична спрямованість;
- прагматизм;
- врахування психологічних аспектів дезадаптації людини в сучасному світі.

Говорячи про освіту дорослих, необхідно пам'ятати про вікові особливості цього контингенту. Питання освіти дорослих розглядає андрагогіка, яка знаходиться в Україні в процесі становлення, та яка працює в декількох напрямках, у тому числі:

- 1) використання зарубіжного досвіду, його адаптація до реалій нашої країни;
- 2) застосування власного історичного досвіду з урахуванням тенденцій сучасності.

Розглянемо дуже стисло ці напрямки.

#### **1. Використання зарубіжного досвіду, його адаптація до реалій нашої країни.**

Становлення будь-якої теорії можна уявити як процес, в ході якого пізнання рухається від явища, факту до поняття, від поняття – до концепції, від неї – до теорії. Це відноситься і до становлення теорії безперервної педагогічної освіти, ідея якої є феноменом молодим, результатом і наслідком розвитку

загальної теорії безперервної освіти, обумовленою низкою факторів та умов духовно-морального, соціально-економічного порядку.

У 1972 році на засіданні ЮНЕСКО було введено поняття «навчання впродовж життя» як глобальної перспективи, що фокусується на наступних аспектах:

- потреби і права людей на навчання впродовж життя;
- формування комплексного підходу між формальним і неформальним контекстами навчання;
- адекватне фінансування для обох вказаних видів навчання;
- охоплення всіх людей, починаючи з наймолодших і закінчуючи найстарішими;
- пошук шляхів демократизації доступу до навчання.

З іншого боку, ці концепції можна знайти в Аристотеля, Сократа, Платона і навіть у первісному суспільстві, тому що перманентна освіта існувала з тих пір, як на Землі з'явилися люди, які мислили, формувалися в ході свого розвитку, набували знання, досвід та практичні вміння. Не дарма існує вислів: «Вік живи – вік навчайся».

У 70-х роках 20 століття у зв'язку з промисловою революцією, швидким ростом природничо-наукового та технологічного знання у Великобританії та інших європейських країнах з'являється термін «knowledge society» – «суспільство, засноване на знаннях». У восьмидесятих роках термін «подовжене навчання» (continuing education) вже став реальністю, а до середини 90-х років такою реальністю вже стає «навчання впродовж життя» (lifelong learning - LLL).

У «Меморандумі безперервної освіти» країн Європи, прийнятому в Лісабоні у 2000 році, сформульовано шість ключових принципів, на основі яких планується розвивати освіту дорослих в сучасних умовах:

1. Нові базові навички для всіх.
2. Збільшення інвестицій в людські ресурси.
3. Інноваційні методи навчання й учіння.
4. Нова система оцінки отриманої освіти.
5. Розвиток наставництва та консультування
6. Наближення освіти до дому.

У Комюніке зустрічі європейських міністрів, які відповідають за вищу освіту, 18-19 травня 2001 року, м. Прага «До Зони європейської вищої освіти» міністри акцентували увагу на такому питанні, як навчання протягом усього життя (система безперервної освіти)[4, с. 11].

Навчання протягом життя є істотним елементом Зони європейської вищої освіти. У майбутній Європі, що будується як суспільство й економіка, засновані на знаннях, стратегія навчання протягом усього життя повинна стати віч-на-віч із проблемами конкурентоспроможності та використання нових технологій, поліпшення якості соціальної єдності, рівних можливостей і якості життя[4, с. 40].

Існують різні моделі та методи навчання дорослих:

- 1) навчання без відриву від виробництва;
- 2) навчання з відривом від виробництва;
- 3) дистанційне навчання.

Наближення освіти до дому стає можливим за допомогою створення мережі навчальних та консультативних пунктів із застосуванням інформаційних технологій. При цьому головне значення надається використанню дистанційної освіти.

Поставлені задачі передбачається розв'язати до 2010 року.

Кожна з вищевказаних моделей може бути пріоритетною в залежності від контингенту студентів та їх потреб. Вибір форми навчання як сукупності прийомів і методів, що використовуються викладачем з метою кращого розуміння та засвоєння навчального матеріалу, залежить від поставлених цілей.

У документі Європейської комісії 2001р. ці пріоритети було перегруповано і розташовано в наступній послідовності.

*Пріоритет 1.* Визнання цінності знань.

Мета: вдосконалення розуміння важливості участі в навчанні і результатів навчання, особливо неформального й спонтанного.

*Пріоритет 2.* Інформація, профорієнтація і консультування

Мета: забезпечення безперешкодного доступу до якісної інформації і консультацій щодо можливостей отримання освіти і навчання в Європі впродовж всього життя людини.

*Пріоритет 3.* Інвестиції в навчання.

Мета: значне збільшення рівня інвестицій в людські ресурси для розвитку найважливішого капіталу Європи – її населення.

*Пріоритет 4.* Наближення можливостей навчання до тих, хто навчається.

Мета: максимальне наближення можливостей здійснення навчання до тих, хто навчається, до місця їх проживання, використовуючи де можливо, інформаційні та комунікаційні технології

*Пріоритет 5.* Базові уміння.

Мета: забезпечення гарантій постійного доступу для всіх до навчання з метою засвоєння і оновлення умінь, необхідних для усталеної участі в житті суспільства, заснованого на знаннях.

*Пріоритет 6. Інноваційна педагогіка*

Мета: розробка ефективних методів для навчання впродовж життя і всеосяжного навчання. Всеосяжне навчання є одним з аспектів навчання впродовж життя. Воно включає формальне, неформальне і спонтанне навчання.

На закінчення аналізу проблеми навчання впродовж життя, у звіті семінару даються стислі, але дуже змістовні визначення основних аспектів цього явища, як його розуміють у Європі.

Навчання впродовж життя – це:

- В області компетенції розвитку знань, умінь і компетенцій людей впродовж їх життя з тим, щоб ми могли досягати економічних і соціальних цілей за допомогою осмисленої та рефлексивної поведінки.
- Відкритий доступ "з коліски до останнього подиху", незалежно від статі, соціального статусу, попередніх успіхів в навчанні, раси і релігії.
- Для всіх громадян: всім – приватним особам, їх сім'ям, місцевим співтовариствам, профспілкам, роботодавцям, неурядовим організаціям, регіональним властям відводиться активна роль, в LLL немає пасивних дійових осіб.
- Економічна і соціальна орієнтація: освічені люди є хорошими громадянами і хорошими працівниками.
- Центральне місце того, хто навчається в процесі навчання: викладач стає наставником і помічником в навчанні.
- Опора на прозорі стандарти освіти і навчання, зрозумілі для всіх зацікавлених сторін, особливо для тих, хто навчається, і роботодавців
- Навчання впродовж життя відкриває нові можливості для людини впродовж її життя.

І навпаки. Навчання впродовж життя:

Не розробляється «для» людей фахівцями у області освіти. Воно розробляється «разом з людьми», за участі всіх зацікавлених груп.

Не є розвитком або вдосконаленою моделлю безперервної освіти або освіти дорослих. Не дивлячись на значущість установ формальної освіти, їх роль є обмеженою.

Не є сукупністю нових додаткових курсів, проте у разі розробки курсів необхідно враховувати параметри гнучкості, як з погляду їх структури і змісту, так і реалізації. Необхідно використовувати модулі, що відповідають потребам тих, хто навчається, а не навчального закладу.

Не дорівнює навчанню на базі ІКТ і електронному навчанню: вони, безумовно, важливі, але можуть бути недоступними для частини тих, хто навчається, і, як правило, вимагають значного технічного супроводу.

Навчання впродовж всього життя є також суттєвим елементом Зони європейської вищої освіти. В майбутній Європі, що будуватиметься як суспільство, засноване на знаннях, стратегія навчання впродовж всього життя повинна стати обличчям до обличчя з проблемами конкурентоспроможності та використання нових технологій, покращення соціальної єдності, рівних можливостей і якості життя.

## **2. Застосування власного історичного досвіду з урахуванням тенденцій сучасності.**

Видатний вчений Н.І. Пирогов в Одеському та Київському навчальних округах (1856 – 1861 рр.), прагнучи ліквідувати різнобій в типах шкіл, підвищити взаємозв'язок та наступність між ними, робить спробу зробити систему освіти, що передбачає декілька шкіл-ступенів елементарні училища, класичні та реальні, прогімназії та гімназії, вищі професійні технічні училища, університети. Ланкою цієї системи стають недільні школи для дітей та дорослих.

Формувалися також і ланки безперервної освіти населення. Так, у 1907 р.

в Києві відкрилося «Об'єднання народних дитячих садочків», діяльність якого спрямовувалася на розвиток, поряд із приватними, державних дошкільних навчально-виховних закладів, розробку і запровадження наукових принципів дошкільного виховання, підготовку кадрів для такого роду закладів, просвітлення населення щодо питань сімейного виховання.

У цей період швидко росло розуміння значущості освіти населення, необхідного для соціального та економічного розвитку суспільства в цілому, для повноцінного життя та професійної діяльності кожної окремої людини.

Ідея безперервності процесу педагогічної освіти отримала нові інтерпретації в нашій країні після 1917 р. Причиною цього стало активне формування нової системи освіти, коли прогресивні ідеї безперервної освіти оволодівали розумами не тільки вчених та мислителів педагогічно-практиків, але й людей, які активно впливали на стратегію розвитку країни (В.І. Ленін, Н.К. Крупська, О.В. Луначарський). Думка В.І. Леніна про те, що задачі будівництва нового суспільства мають бути розв'язані тільки на базі сучасних знань, постійного їх доповнення, оновлення, зв'язку з життям, практикою, стимулювала розробку багатьох актуальних проблем практичного розвитку систем безперервної освіти. З'явилися нові види та форми освітніх закладів, у тому числі й для освіти дорослих, підвищення кваліфікації працівників.

Нова освітня парадигма в Україні формувалася поступово в ході розробки найважливіших напрямів реформи вищої школи. Її основні елементи викладені в керівних документах Міністерства освіти і науки

Україні та в Меморандумі Міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО «Фундаментальна (природничо-наукова та гуманітарна) університетська освіта» 1994 р.). Як свідчать ці документи нова освітня парадигма в якості пріоритету вищої освіти розглядає орієнтацію на інтереси особистості, адекватні сучасним тенденціям суспільного розвитку.

XIX Генеральна конференція ЮНЕСКО визначила безперервну освіту як «необмежену в часі відносно строків навчання, ні в просторі відносно методів навчання; вона об'єднує всю діяльність та ресурси в області освіти та спрямована на досягнення гармонійного розвитку потенційних здібностей особистості та прогресу змін в суспільстві».

Таким чином, одним із головних завдань сучасного етапу (2006-2010 рр.) модернізації вищої освіти є формування системи безперервної освіти. Реформування освіти в Україні розглядається в контексті соціально-економічних змін як в межах нашої країни, так і загальносвітових тенденцій. Важливою умовою для побудованої системи є взаємодоповнюваність базової та післядипломної освіти.

У наш час практично неможливо отримати у вищому навчальному закладі знання на все життя. Актуальною є освіта дорослих людей, що в Європі отримала назву «навчання впродовж життя», і стає затребуваною в нашій країні. Тому досвід інших країн, що раніше за нас стали на шлях ринкових відносин, є корисним для нас.

Василь Дмитрович Шинкарук, виступаючи на колегії МОН України «Основні засади розвитку вищої освіти України», Київ, 2008 р. з доповіддю «Основні напрями модернізації структури вищої освіти України» говорить: «Вирішення соціальних та економічних проблем, що стоять перед освітою, буде залежати від того, чи вдасться забезпечити максимальну мобілізацію можливостей і реалізацію здібностей кожної людини як суб'єкта діяльності».

У цьому контексті вирішальним у боротьбі за якість продукції вищої освіти сектору економіки держави стає людський капітал. Людський капітал визначається як сукупність якостей людини, що ґрунтуються на таких поняттях здоров'я, як природні здібності, освіта, професіоналізм і мобільність. Кожен член суспільства повинен бути оптимально пристосований до професійної діяльності за рахунок максимального використання індивідуальних здібностей.

Для досягнення цієї мети необхідно забезпечити інвестиції у вищу освіту і підвищення кваліфікації людей, а також домогтися прискорення прогресу у вирішенні фундаментального завдання модернізації національної системи освіти, для того, щоб кожна людина могла отримати нові знання, навички та компетенції, які їй будуть потрібні в процесі навчання впродовж життя.

Для підвищення якості освітніх послуг утворено систему безперервної освіти life-long education, що сприяє оптимізації професійно-кваліфікаційної структури робочої сили та підвищення рівня її конкурентоспроможності

Завдання вищої школи як соціального інституту полягає в тому, щоб сприяти професійній самореалізації індивіда, навчаючи його професійно спрямованій взаємодії з навколишнім природним і соціальним середовищем.»[5, С.70 – 71].

Вчені, які розглядають питання освіти дорослих, відзначають наявність впливу на освітній процес цієї категорії населення, культурних та етнічних особливостей дорослої аудиторії, необхідність гуманізації та неформального підходу до навчання.

Однією з основних вимог, які висувуються до освіти дорослих, є тісний зв'язок з досвідом у всіх його виявах та врахування потреб кожного. Необхідно також враховувати вибіркоче ставлення дорослих до цінності знань, що набуваються їх практичної спрямованості, здатності максимально повно і швидко допомогти у вирішенні реальних проблем, що постають перед людиною. Звідси слідує, що освіта дорослих має бути максимально індивідуалізованою, вона має сприяти розкриттю кожної людини, її реабілітації, зростанню віри в свої можливості, підвищенню соціально-суспільного статусу.

Проблема освіти дорослих – одна з найпоширеніших у наш час. Найбільші складнощі викликає мотивація навчання як способу саморозвитку та підвищення ділової кваліфікації.

Друге питання, що потребує детального розгляду, та особливого рішення – врахування диференціації різних категорій дорослих, що навчаються, за віком, досвідом та індивідуальними потребами.

Мотивацією навчання може бути зв'язок між результатами діяльності та наданням можливості для підвищення їх якості за допомогою навчання. Зміщення акцентів у мотивації навчання з боргу до інтересу, дозволяє максимізувати навчання.

Вирішити це можна різними способами:

- 1) зробити навчання постійною та необхідною подією;
- 2) навчити керувати собою, планувати свій час;
- 3) мінімізувати перепони, які заважають навчанням.

Існує декілька методів визначення потреби в навчання – аналіз результатів діяльності закладів, аналіз результатів атестації та соціологічні дослідження різної цільової спрямованості, які, в тому числі, допомагають визначити зміст, моделі й методи навчання.

Основними напрямками навчання зазвичай є традиційний та інтегративний підходи. Найефективнішим є інтегроване навчання. Інтеграція дозволяє забезпечити умови для організації процесу пізнання та виявлення його результатів як єдиного цілісного процесу, де проходить засвоєння базових

категорій з різних точок зору, в різних освітніх сферах та способів переведення змісту з однієї мови на іншу. Це породжує в процесі пізнання особистісні та культурні цінності. У змістовному аспекті інтегративність пов'язана з багаторівневістю програм та, безумовно, з інноваційною педагогікою, що дозволяє працювати з різними категоріями слухачів.

Інновації взагалі необхідні як в області процесу навчання, так і в методах навчання. Інноваційна педагогіка дозволяє перейти від формального викладання, направлено на надбання знань, до навчання, що призводить до освоєння компетенцій. Викладачі повинні ставити питання "чому повинні навчитися студенти", а не "чому я повинен їх навчити". Ті, хто навчається, наскільки це можливо, зобов'язані взяти на себе відповідальність за власне навчання, засвоєння знань і умінь. Двома підходами до викладання й навчання, які найбільш підходять для навчання "нетрадиційних груп" тих, хто навчається, є: навчання, орієнтоване на проектну роботу, і навчання, організоване в формі "циклів навчання".

Одержують підтримку і нові методи, зокрема ті, які засновані на використуванні ІКТ (електронне навчання). Проте технології не гарантують успішності навчання у зв'язку з тим, що для супроводу ІКТ потрібні компетентні викладачі і тренери та високоякісні засоби навчання.

У наш час паралельно зі створенням європейської системи безперервної освіти проходить загальноєвропейський процес інтеграції систем вищої освіти при збереженні особливостей кожної з них.

Очевидною стає роль вищих навчальних закладів при створенні системи безперервної освіти як у всьому світі, так і в нашій країні. Вищі навчальні заклади (ВНЗ) мають стати центральною, системоутворювальною ланкою у всьому ланцюгу безперервної освіти в нашій країні. Розширення сфери діяльності сучасних ВНЗ потребує інституційних змін та подальшого розвитку на їх основі навчально-науково-інноваційних комплексів.

У системі підвищення кваліфікації також повинні виникнути дуже значні зміни, щоб наше суспільство, яке переживає в даний момент глибоку кризу цінностей, переросло виключно економічні інтереси та звернулося до більш глибоких вимірів моральності та духовності.

Освітній процес, в який включені дорослі суб'єкти, характеризується прагматичністю. За ствердженням С.Г.Вершловського приживаються, а потім стають формуючими факторами тільки ті отримані знання й уміння, які «...відповідають запитам суб'єкта (особистісно значущі) та можуть бути застосовані в предметно-практичній діяльності» [6, С. 6]. Тобто знання, що отримуються, тільки тоді набудуть для нього смислу, коли будуть високо оцінені за ступенем корисності в професійному та особистісному бутті. Іншими словами, якщо отримають високий бал за шкалою «практична користь».

І.Г. Шендрик, враховуючи розглянуті вище фактори, пропонує роботу зі слухачами факультету підвищення кваліфікації починати з виявлення освітнього запиту. Конкретизуючи він говорить як мінімум про три аспекти реалізації цієї задачі: по-перше, це виявлення професійних труднощів слухачів; по-друге, уточнення списку ускладнень через співвіднесення їх з цілями професійної діяльності; по-третє, виявлення питань про те, що необхідне слухачам для подолання своїх професійних ускладнень [7, С.99].

Безсумнівно є користь такої освітньої політики, тому що можливість подолання власних професійних проблем, які з'являються в дорослої людини, в подальшому призведе до усвідомлення й розуміння нових життєвих кордонів.

Освіту в системі підвищення кваліфікації можна вважати спрямованою на інтереси розвитку особистості, якщо через неї вдасться розв'язати наступні задачі:

- стимулювати інтелектуальний розвиток та збагачення мислення через засвоєння сучасних методів наукового пізнання;
- виходячи з того, що людина живе в суспільстві, досягнути її успішної соціалізації через заглиблення в існуюче культурне в тому числі техногенне та комп'ютеризоване середовище;
- гармонізувати відносини людини з природою через засвоєння сучасної наукової картини світу;
- враховуючи те, що сучасна людина живе в умовах насиченого та активного інформаційного середовища, навчити людину жити в його потоці, створювати передумови та умови для безперервної самоосвіти;
- приймаючи до уваги інтегративні тенденції розвитку науки й техніки в системі вищої освіти, в тому числі й педагогічної, формується потреба у новому рівні наукової грамотності, у створенні умов для набуття широкої базової освіти, що дозволяє достатньо швидко переключатися на суміжні області професійної діяльності.

Системи підвищення кваліфікації повинні розвивати та підсилювати свою здатність до зміни та стимулювання змін в суспільстві, мають підтримувати ідеали солідарності та рівності, зберігати точність та оригінальність в науці як обов'язкові умови високої якості освіти, мають, перш за все, враховувати потреби та інтереси слухачів (в рамках безперервної освіти), щоб допомогти їм інтегруватися в глобальне суспільство майбутнього століття (Institute for Development Studies (IDS), The Institute for International Cooperation and Development (ICD), Harvard Institute for International Development (HIID) та ін.).

Швидке старіння професійних знань робить процес освіти спеціаліста третього тисячоліття постійним та безперервним. Саме тому на сьогоднішній день ми спостерігаємо в системі підготовки педагогів-

викладачів ефект «подвійного відставання», коли школа відстає від життя, а всередині системи освіти підготовквачителя відстає від потреб школи.

Цю особливість необхідно враховувати в першу чергу в ході реформ освіти. Основними рисами сучасного розвитку теорії педагогічної освіти є усвідомлення такого протиріччя, спроби знайти шляхи його розв'язання, активація досліджень проблем підготовки вчителя.

Саме система підвищення кваліфікації може і повинна виступати в якості організатора безперервної освіти, забезпечувати всю наукову, методичну та психологічну підтримку педагогів.

Сучасні вимоги до підвищення кваліфікації обумовлені необхідністю повноцінного функціонування наступних функцій:

- інформаційної (задовольняти потреби спеціалістів в отриманні знань про досягнення в науці, про передовий вітчизняний та зарубіжний досвід);
- навчальної (організації та здійснення освітнього процесу в закладах підвищення кваліфікації);
- дослідницької (проведення наукових досліджень та експериментів в області післявузівської педагогічної освіти);
- експертної (наукова експертиза програм, проектів, оцінка необхідності, обґрунтованості та безпеки експериментальної роботи, що проводиться освітніми закладами).

Таким чином, на єдиному загальноєвропейському освітньому просторі прослідковується чіткий взаємозв'язок та взаємозалежність цілей вузівської та післявузівської безперервної освіти, спрямованих на перехід до парадигми «вища освіта впродовж всього життя» з цілями та задачами нинішнього етапу модернізації освіти.

Концепція LLL (lifelong learning) сьогодні вже стала реальністю, а в майбутньому її значення буде постійно зростати. Термін LLL означає новий підхід до навчання впродовж життя людини у різноманітних формальних та неформальних ситуаціях. Концепція LLL зорієнтована на людину в контексті забезпечення її зайнятості та активної громадянської позиції. В цьому значенні навчання впродовж життя орієнтується на попит ринку праці, а не на пропозиції з боку системи професійної освіти.

LLL передбачає навчання як у межах, так і поза межами системи формальної освіти. Це означає, що основним ключовим вмінням стає здібність людини здійснювати пошук нових знань та розвивати нові компетенції без підтримки з боку формальної освіти.

Подальший розвиток концепції LLL передбачає пошук нових способів мислення в рамках системи освіти, а саме: структурований підхід до навчання, в межах якого ті, що навчаються, приймають активну участь у процесі навчання, починаючи з дошкільного рівня. І тут треба враховувати, що існує декілька типів навчання: зберігаюче – засвоєння фіксованих поглядів, методів і правил для того, щоб ефективно працювати у відомих та повторювальних ситуаціях; інноваційне – створення орієнтації на оновлення, пошук проблем та їх рішень. На наш погляд, тільки конвергенція різних типів навчання вирішить питання втілення в життя концепції LLL.

#### **Висновки.**

Посилення інтеграційних процесів тягне за собою необхідність перебудови людської свідомості, зміну її орієнтирів з наявних знань до постійно оновлюваних та поповнюючих динамічні знання, отримати які можна з різноманітних джерел різними способами, починаючи від академічних занять і до самостійно організованої навчальної діяльності із застосуванням інформаційних технологій, що відповідатиме індивідуальному стилю особистості. Задача системи освіти, на наш погляд, полягає саме в забезпеченні можливості вибору, в створенні багатоваріантних та доступних джерел освіти і підвищення професійного росту.

Освітній процес має бути вибудованим так, щоб він зацікавив потужний інноваційний потенціал дорослого-студента, реалізація якого могла б ініціювати діяльність, спрямовану на ситуацію особистісних та професійних самозмін. Освітній процес має стати процесом «саморуку» дорослої людини. Для цього будь-яка освітня програма, що проходить в груповому режимі, має розглядатися з позиції ефективності та конструктивності

#### **Література:**

1. Сучасний словник іншомовних слів / Укладники Скопненко О.І., Цимбалюк Т.В. – К.: Вид-во «Довіра», 2006. – С. 248.
2. АBBY Lingvo 12.
3. Вища освіта України, № 1. – 2003. – С. 40.
4. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / Упорядники Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінка В.В., Бабин І.І. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003.
5. Програма розвитку вищої освіти України «Основні засади розвитку вищої освіти України», ч.4, 2008р.
6. Вершловский С.Г. Взрослый как субъект образования // Педагогика 2003. №8 – С. 3 – 8.
7. Шендрик И. Г. Кризис идентичности и образование в период взрослости // Мир психологии 2004. №1. – С. 98 – 106.

Надійшла до редакції 08.07.2008р.